

De la pagesia escanyada a la pagesia de capçalera

A Catalunya la pagesia reté de mitjana només un molt escàs 6'5% del valor de la cadena alimentària. No és estrany doncs que la renda pagesa hagi disminuït un 34% en 20 anys i menys d'un 1% de la població activa es dediqui a produir aliments ¿Vol dir que estem deixant de treballar la terra? En absolut. Han tancat milers de granges, però també han proliferat les finques de més de 100 hectàrees i s'ha disparat la integració vertical, especialment al sector del porc. Com recullen pel·lícules com Alcarràs, el que està en perill d'extinció és l'agricultura familiar, no el negoci agroexportador. De fet, Espanya és el quart productor d'aliments d'Europa. I això ajuda a entendre perquè en deu anys han canviat de mans 1,37 milions de finques rústiques, bona part des de la condició de patrimoni familiar a la de propietat de terratinents, empreses agroindustrials i fons d'inversió.

L'agroalimentari no és en cap cas un sector marginal. A Catalunya computa per més d'un 16% del PIB. I igual que dins l'esquema de la globalització a un país com Ghana li toca vendre cacao o anacards, a Catalunya li pertoca produir préssecs, vins o porcs. Com bromeja l'economista Joan Martínez Alier, ja tenim més porcs que persones... sense computar la doble militància. I així com Kamala Harris va viatjar a Ghana el març de 2024 a sou de grans multinacionals alimentàries per promoure les llavors transgèniques en nom de l'«agricultura climàticament intel·ligent», són aquestes mateixes empreses les que modelen el teixit productiu a casa nostre amb criteris productivistes i màxima intensificació, peti qui peti. Com expliquen des d'Ecologistes en Acció, moltes regions europees s'han convertit "en plataformes de producció intensiva per proveir els mercats internacionals". I la inestabilitat de la política comercial global afavoreix la concentració de terres i capital.

El problema de fons és que la pinça entre costos de producció cada cop més cars i preus de venda cada cop més barats fa que només produint a gran escala i de forma insostenible es pugui sostenir el negoci, de manera que la petita pagesia acaba sent expulsada del sector. Així proliferen les macrogranges i s'estenen els regadius intensius exportadors, però es manté un dèficit de productes de secà fonamentals per a la seguretat alimentària, com ara els llegums.

Res d'això és casualitat. La política agrària comuna (PAC) ha apostat durant dècades per la concentració. A casa nostre les ajudes es concentren en grups com Codorniu, Actel, Freixenet o Lidl. Seguint l'estela dels territoris colonitzats del Sud global, el 2023 un 6% dels propietaris ja posseïa el 57% de la terra catalana cultivable. I no es concentra només la terra, cinc grans grups controlen la meitat del mercat de fruites i verdures, de la mateixa manera que quatre tenen el 60% del mercat de la llet i quatre també el 70% de les carns. Al nostre territori, qui remena les cireres és el paquet tecnològic i el supermercadisme.

Però el model no dona per gaire més. L'energia barata sobre la que es sosté ja no és tan barata. L'estabilitat ecològica i climàtica sobre la que opera ja no és tan estable. I així i tot, com explica Javier Guzman de Justícia Alimentària, "les patronals agràries més importants, situades davant de l'abisme, giren l'esquena i demanen més del mateix. Perquè quan una part del sector demana poder competir en igual de condicions amb els productes importats des del Sud global el que està demanant és poder contaminar en igualtat de condicions, exhaurint els recursos que no tenim a ritmes que en fan impossible la seva recàrrega. I la veritat és una reacció que s'entén perfectament. L'actual model els ha portat fins aquí". Al mateix temps, és evident que xutar la pilota dels pesticides endavant no resol cap dels problemes de fons. Afluixar o retirar les tímides normatives ecosocials impulsades per la Unió Europea en la dècada anterior va en detriment de l'interès general. Només té sentit a curt plaç com a part de la pugna geoeconòmica amb EEUU i Xina.

L'acord UE-Mercosur forma part d'aquest gran joc i no farà més que agreujar la situació. De la mateixa manera que és més barata la taronja sudafricana que la de Tarragona, els fruits secs, la mel o el peix locals es veuran greument afectats amb aquest acord. El que al seu torn aprofundirà la contradicció del discurs europeu. Perquè, com es poden importar productes que per produir-los s'està desforestant l'Amazona i alhora exigir aquí a una pagesia escanyada que cuidi del medi ambient a costa de la seva butxaca?

L'extrema dreta està encantada d'explotar aquestes contradiccions. Socavar les insuficients polítiques ambientals que teniem està de moda. I com explica la Via Camperola, intenta "explotar i

utilitzar l'ira de les mobilitzacions pageses per impulsar la seva pròpia agenda, que inclou la negació del canvi climàtic, la proposta d'estàndards ambientals més baixos i la culpabilització dels treballadors immigrants a les zones rurals”.

En resposta, a França, un text conjunt d'Attac, Soulèvement de la Terre o Extinction Rebellion defensa que “les normes mediambientals no s'han d'atacar indiscriminadament, sinó que s'han de finançar de manera que es mantinguin els ingressos i siguin compatibles amb les pràctiques agràries”. Els agricultors estan disposats a fer els canvis necessaris, però el gran obstacle és l'obligació de produir a preus baixos en un mercat globalitzat i desregulat. “Davant la patronal agrària, necessitem una ecologia pagesa i popular. Necessitem volar pels aires els tractats de lliure comerç ecocides, la desregulació de preus, el domini oligopòlic de la cadena alimentària”. I això implica dur a terme canvis polítics, “perquè reduir aquest repte a una qüestió d'elecció personal és irreal. És increïblement difícil per a un ramader atrapat en un sector hiperintegrat que prengui una altra direcció i surti del mode de producció industrial”, com tampoc es pot exigir que milions de persones precaritzades comencin a consumir orgànic i local.

Si l'educació pública, la sanitat pública, el transport públic o la televisió pública són conceptes que ens semblen naturals, no ho pot ser l'alimentació pública també? Com reivindica Jaime Izquierdo, necessitem “pages@s de capçalera”. Les administracions han d'aplicar una discriminació positiva als models agroecològics de producció, ja que són els que ens interessen al conjunt de la societat. I ho han de fer sense imposar una burocràcia asfixiant que, de nou, juga a favor dels grans. I és que encara que pugui ser contraintuitiu, les explotacions agroecològiques més petites i diversificades són en realitat més eficients i ens aporten més seguretat. S'hi combina la venda de proximitat, la rebaixa en el cost de producció i el fet de no dependre d'una sola via de comercialització.

Com explica l'Assemblea Pagesa i Ciutadana, “ja existeix un model que treballa amb producció ecològica local, que preserva la biodiversitat i que ven en circuits curts de comercialització. L'agroecologia treballa per la sobirania alimentària: no depenem ni de la importació ni de l'exportació. Produïm aliments per al consum d'aquí. Som petites i mitjanes empreses arrelades al territori. Que no *exploitem* els recursos sinó que els gestionem eficientment, creant un impacte ambiental i socioeconòmic positiu”.

Com conclou Javier Guzmán, “les amenaces arancelàries de Trump han accelerat l'arribada d'una cruïlla que havia d'arribar. Ara Europa ara ha de decidir quin sistema alimentari vol. O bé ens oblidem del pacte verd i apostem de ple pel de sempre: agroexportació, pesticides, esquil·lació d'aqüífers i explotació d'immigrants per competir a la desesperada, tot i saber que això ens porta abans o després al col·lapse ecològic. O bé revisem el nostre model agrari, fomentant un sistema basat en l'agroecologia regenerativa que sigui la punta de llança per a l'adaptació i la mitigació del canvi climàtic. No hi ha més opcions”.

A Catalunya això significa prendre mesures com abordar amb urgència la reducció de la cabanya porcina a la meitat o implementar un pla de recuperació d'aqüífers, aigües i sòls contaminats per nitrats. També implica reduir l'ús de plaguicides a la meitat per 2030 o paraitzar la destrucció de sòls fèrtils com els de Mont-Roig del Camp.

Notes de l'episodi

Campesino de cabecera

<https://www.lne.es/opinion/2016/06/10/campesinos-cabecera-19551237.html>

Mobilització agrària europea 2024

Rebelion

<https://rebelion.org/la-movilizacion-agraria-se-planta-contra-la-agenda-comercial-europea/>

Acord UE-Mercosur: no ens vengueu la moto

El Salto

<https://www.elsaltodiario.com/mercosur/ministro-carlos-cuerpo-no-nos-veda-moto-del-mercosur>

Economía alimentaria colonial

Rebelión

<https://rebelion.org/la-nueva-economia-alimentaria-colonialista-i/>

Aranzels i vulnerabilitat alimentària

Ecologistes en Acció

<https://www.ecologistasenaccion.org/337205/aranceles-de-trump-otra-muestra-de-la-vulnerabilidad-del-modelo-agroindustrial-espanol/>

Colapso model agroalimentari europeu

El Salto

<https://www.elsaltodiario.com/soberania-alimentaria/javier-guzman-colapso-agricultura-europea-empieza-francia>

Soulèvements de la Terre

CTXT

<https://ctxt.es/es/20240201/Firmas/45487/Levantamientos-de-la-Tierra-ecologismo-agricultura-protestas-agroindustria-expolio.htm>

Informe “¿Quién Inclina la Balanza?

Panel Internacional de Expertos en Sistemas Alimentarios Sostenibles- IPES FOOD

https://www.ipes-food.org/_img/upload/files/WhosTippingTheScales_ES.pdf

Soberania alimentària o hambre soberana

Rebelión

<https://rebelion.org/soberania-alimentaria-o-hambre-soberana/>

Protegir la terra a Mont-roig del Camp

La Directa

<https://directa.cat/la-fabrica-estrategica-pel-vehicle-electric-que-ecologistes-i-pagesia-volen-frenar-a-mont-roig-es-la-gota-que-vessa-el-got/>